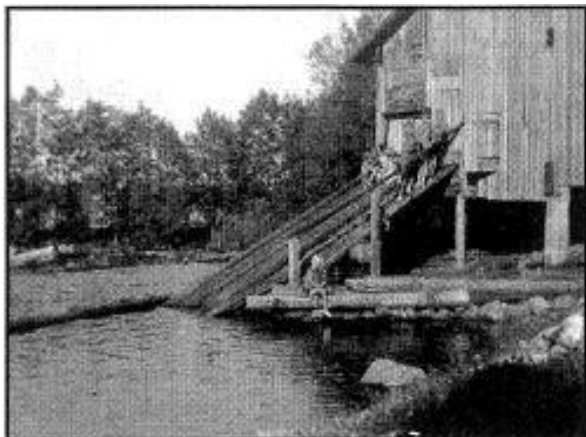

På spaning efter en tid...

Text och bild Gunnar Gadestedt

Vi ser här såghuset i södra Åbyggeby. På en stock vid vattnet sitter en 4½-åring som heter Rune. Han är min bror och bär flytväst vilket är en eftergift som han senare inte vill kännas vid. På kerattbanan där sågtimret spelades upp syns en hop av något äldre barn. En klunga flickor sitter ner, och en rad pojkar står utefter räcktet. En av dem heter Gunnar. Det är jag, och jag har just upptäckt att jag är dubbelt så gammal som min bror. Dock inte numera som tur är, ty nu har sextiosju år passerat sedan kodaklådan knäppte bilden där på sågbacken sommaren 1937.

Trettioalets tre sista somrar bodde vi hos Kallbergs i södra Åbyggeby. Helt nära där bussen till Gävle parkerade. Jag minns att det var en Reo, men min generationskamrat och sommarkompis Ingemar Persson kan även numret: X 257.

Jag fiskar nu efter minnen från den tiden. Det är som att hitta en pappask på vinden full av stumpar av en åldrig smalfilm. Nioåringens minnen är sönderklippta bitar där de enskilda bilderna är skarpa, men där sammanhanget sviktar. Men just minnena från sågen i Åbyggeby – min barndoms äventyrsbad – ser ut att kunna sammanfogas till en snutt på så där fem – tio minuter av skakiga bilder medan projektorn surrar. Om ett ögonblick ska vi se pojkskocken rusa ner från räcktet och springa ut på gånglänsen där nere till vänster och slänga sig i Testeboåns vatten.

Men nu hörs projektorn inte längre. Forsens brus tar över, ty dammen som pojkarna simmar i ligger utmed en lång och kraftig fors som sträcker sig från Torsved nästan ända ner till den ståtliga skolan och bron med de rödstrukna spännbockarna.

Pojkarna låter sig flyta ner mot dammluckorna och hugger tag. Luckorna är stängda men läcker så pass att gossarna kan känna ilningen av fara i sina kroppar där de suggs fast mot trävirket. Sågen är byns mest spännande plats; ett bad av rang vars möjligheter de ägnar somrarna åt att utforska.

Sågen har naturligtvis egentligen andra uppgifter. Den är ett grånat projekt genomfört av byns bönder, som med hjälp av vattenkraften vid behov sågar timmer från egen skog. Dessemellan står den stilla men öppen. Inga förbud är utfärdade.

Annat är det när sågen går. Då måste ungarna hålla sig ur vägen. Huset skakar när det stora hjulet plaskar runt utanför väggen. Det driver alla funktioner. Det drar keratten och matar timmerbordet fram mot klingan som skär loss en bräda. Sen backar bordet för omtag. Det ser enkelt ut men fordrar handlag hos sågaren och hans hjälpare om inte brädorna ska bli som kilar. Någonstans finns också en fläkt som blåser ut spånet. Ur spånroret sprutar en stickande dusch av sågspån över de barn som valt äventyret att hoppa i spånhögen.

Hopbyggd med sågen finns även en kvarn. Den ligger mot landsidan. När man springer trappan upp till påfyllningen virvlar mjöldanim upp i soistrålarna från ett smårutat fönster. Torrt och varmt därinne. Vid behov hanteras kvarnen av mjölnaren från Forsby. Produkten är förmodligen gröpe; grovmalen spannmål till djuren.

Sågen har också en exklusivitet som tillhör ett helt annat yrkesfang. En ålkista. Sammanbyggd med dammen finns en rejält tilltagen låda av grova plank på vars ovansida just nu några flickor solbadar. Vatten kan genom en liten lucka släppas genom kistan. Det rinner

ut ur kistans gavel genom ett spjälverk av klena käppar. När sensommaren kommer ser man över fangstapparaten. Lagar spjälor, låser luckan där flickorna solade och släpper på vatten. I nattens mörker söker sig vuxna ålar nedströms för sin färd mot Sargassohavet. Det är bara att vittja, fisket sköter sig självt. Den här gamla sågen vore som gjord för att leka "Fångarna på fortet", men det begreppet fanns inte 1937. Dock fanns leken, ty barns fantasi är långt större än vad televisionen kan föreställa sig. Fredrika Bremer hade detta klart för sig. "Barn behöva icke särdeles många leksaker. Ett vedträ duger gott," skrev hon. Visst är det så. Några tag med kniven, lite färg, några trasor och barnets fantasi skapar en docka. Våra lekar i sågen led aldrig brist på teman, det såg fantasin till.

Här hade vi en förträfflig fängelsehåla i ålkistans djup. Men det finns inget minne av att den användes. Jag tror att de slemmiga plankorna där nere i djupet avskräckte. En av de senare somrarna störtade den för övrigt samman när en grovt byggd herre gjorde sig beredd att stiga i badet.

Sågdammens överloppsvatten rinner ut i forsen över ett skibord där alger frodades. Där ansågs det riskabelt att vara, och vi hörde badande barnen ropa varningar till varandra. Men ett år senare skulle jag själv i ett ögonblick av dårskap simma fram till skibordet. Jag fick inget grepp i trävirkets slem utan gled som en ål över kanten och störtade ner i rännan som ledde ut mot forsen. Där blev jag liggande mörbultad och halvdränkt intill en sten. Kamraterna drog upp mig. De samlades i ring, lovade att inget avslöja. När blodflödet från hjässan och vänster armbåge stillnat tog jag mig omsider hem på min svarta Crescent där badbyxorna som vanligt fladdrade från styret. Såret på armen hade jag dolt bakom en halsetikett från en tombutelj av Helsans sockerdricka. Stor scen när jag avslöjades vid middagsbordet.

Nedströms sågen låg en av åns många tvättplatser, en fuktig plats skuggad av klibbal. Kraftigt vuxna lokor höjde parasoller i slänten. I högsommarens dagar när rönnbären nått lagom mått att passa lokans kaliber utbröt en period av stridshandlingar med blåsrör. Nu förvandlades sågen till ett fort att erövra. Det fanns pojkar som var så situerade att de använde metallrör och gula ärter inköpta hos handlare Persson, en ammunition som sved. Livet kring sågen antog också lugnare former. Jag minns ett bestånd av gula blommor som stod darrande på grundvattnet uppströms dammen. Så egenartade, så exotiska och så sköna tycktes de att de endast överträffades av en frukt som fanns att köpa i affären en kort tid sommaren 1939. Blommorna var svärdsliljor och frukten den duniga persikan.

En sådan märklig tid barndomen var. Tänk att det fanns en by där tågen stannade; tänk att det fanns en affär vars sortiment tycktes täcka alla behov; och tänk så beundrade de var de unga män som ägde lättviktare. Och bensinen kostade 26 öre litern handpumpad upp i den bubblande glasbehållaren. Och solen lyste ständigt och vattnet var alltid varmt.

[Hillebygden, Nr. 2, 2004]